

stand tegen 'veel wat in de laatste tijd geschiedt. Wij denken hierbij aan de maatregelen tegen de Joden, aan de gedwongen tewerkstelling van Nederlandse arbeiders in de Duitse oorlogsindustrie en vooral aan het opjagen, grijpen en zonder enige vorm van proces als slaven wegvoeren van de bloem onzer Nederlandse jeugd.'¹

De trits 'opjagen, grijpen en wegvoeren' was letterlijk ontleend aan het protestschrijven dat de kerken vooral naar aanleiding van de razzia's van 9 februari tot Seyss-Inquart gericht hadden.

★

Op dat protest had, naast anderen, vooral ook Gravemeyer, de algemeen secretaris van de Hervormde Synode, aangedrongen. In mei '42 was hij als gijzelaar opgepakt, maar kort voor Kerstmis was hij, tot grote verbazing van zijn medegijzelaars, vrijgelaten.² Wij kunnen ons niet anders voorstellen dan dat hij weinig ingenomen was met het beleid dat de synode in zijn afwezigheid gevoerd had: het intrekken van de publieke voorlezing van het telegram waarmee de kerkgenootschappen tegen de aangekondigde Joden-deportaties geprotesteerd hadden, de zwakke reactie op de verplicht gestelde Arbeidsdienst. Maar hij was nu weer op zijn post! Trouwens, algemeen besefte men dat na de aanslagen op Seyffardt en de Reydons en na de razzia's van 6 en 9 februari van de kerken een krachtig en duidelijk woord verlangd werd, waarbij men de lastgeving der regering niet uit het oog mocht verliezen: ook de kerken moesten zich uitspreken tegen verdere feitelijke medewerking, door wie ook, aan evident onrechtmatige daden.

Ik vond dit heel erg. Mr. Kruse: 'O, zelfs in veel fellere bewoordingen dan ik het weergeef.' (Aantekeningen-Cornelissen, 8 maart 1943, stukken zuivering jhr. mr. A. B. G. M. van Rijckevorsel, I 16)

Wat Radio Oranje op 7 februari uitgezonden had, was Frederiks dus bekend. Zulks weerlegt zijn naoorlogse verklaring: 'De regering in Londen gaf mij geen bepaalde richtlijnen en eigenlijk prees ik haar daarvoor' (getuige K. J. Frederiks, *Enq.*, dl. VII c, p. 524) – zij gaf hem wel degelijk richtlijnen, die richtlijnen waren hem bekend en hij ging er dwars tegen in. Of meende Frederiks dat hij persoonlijk en exclusief 'bepaalde richtlijnen' moest ontvangen? Het lijkt ons niet waarschijnlijk dat hij zich er iets van zou hebben aangetrokken.

¹ Brief, 27 febr. 1943, van de burgemeesters van Blokker, Bovenkarspel, Grootebroek, Medemblik, Opperdoos, Wervershoof en Westwoud aan Frederiks (Collectie-Frederiks, 8 h). ² Tot mei '43 bleef dr. W. J. de Wilde waarnemend algemeen secretaris der Hervormde Synode; Gravemeyer trad tot dan als 'algemeen gedelegeerde' op.